

GÂRLENI (Exantematicul)

În spitalul din Gârleni erau 111 bolnavi. Convalescenții, răniții, erau găzduiți în sat, la Gârleni, cu 83 case și 211 locuitori, la Pălădești, cu 83 case și 191 locuitori și la Racila, cu 114 case și 245 locuitori².

Sătenii se arătau toți mulțumiți de purtarea oamenilor. Dar ce mizerie! Pe o laviță, fără saltea, fără paie, pe scândura aspră, dormea o mamă cu trei – șase copii; pe celelalte paturi de scânduri din jurul pereților, cinci – șase soldați plus un vițel, ținut în casă la cald, cu copiii, în singura odaie cu foc.

Copiii erau toți deștepți și frumoși; gospodinele însă veștejite la treizeci de ani, prăpădite; bătrânii, foarte puțini, mereu pe gânduri.

La infirmeria din sat, o jale: convalescenții, slabi, schelete, fața de ceară, în zdrențe, culcați pe jos, în odaia fără o bancă, fără aer, scărpinându-se.

Am luat în primire detașamentul din mâinile căpitanului Carapancea, un bărbat voinic, foarte oacheș, cu nas proeminent, bărbie puternică, vorbind tare, cu gesturi teatrale, sentimental și brutal, excelent camarad.

În doctorul Ion Constantinescu, aproape un copil, mic, oacheș, cu fața rotundă, cu ochi negri sclipitori, cu mustața abia mijindă, vesel, în halatul lui alb cu tulpan peste cap și

² Astăzi, comuna Gârleni, din jud. Bacău (în magh. *Gerlény*), este formată din satele Gârleni, Gârlenii de Sus (reședința), Lespezi și Șurina. Din satul Pălădești, desființat în 1968, nu a mai rămas decât un nume de stradă.

Satul Racila a primit denumirea „Gârlenii de Sus” în 1964. Un amănunt interesant este faptul că arhaismul „racilă” desemnează o boală veche, maladie cronică sau beteușug, iar cu sens figurativ este folosit pentru a arăta o meteahnă, cusur, sau defect al unei persoane.

peste gură, ca o fată frumoasă și harnică, am găsit cel mai neprețuit colaborator, mai ales când Gârlenii au fost contaminați de tifos exantematic. Doctorul era decorat cu „Steaua cu spade”³, pentru că mersese la asalt, la rând cu trupa; iar ca medic, era de un curaj vesel, ce impunea celor mai fricoși. Astăzi doctorul Ion Constantinescu este medic primar al Spitalului de Boli nervoase din București.

La Gârleni urmau să se ridice barăci. În gară era un tren cu material de construcție și un altul cu material farmaceutic. Cei mari nu cădeau însă de acord asupra locului unde să se ridice barăcile; iar ofițerii diferitelor detașamente din Gârleni erau în ceartă; oamenii mureau pe capete, militari, săteni. Nici coșciuge nu erau.

La Fântânele⁴ era un spital rusesc înzestrat din belșug cu de toate; dar drapelul stacojiu fâlfâia în locul crucii roșii.

Trenul de pontonieri⁵ din gara Gârleni era sub conducerea unui bun prieten al meu din copilărie, locotenentul de rezervă, inginer Cristea Niculescu; trenul cu medicamente, sub ordinele locotenent-colonelului farmacist Ciolac, un om de ispravă și îndatoritor, dacă știai să ți-l apropii.

Ne-am împrietenit, toți șefii de detașamente și cu doctorul am hotărât ca, fără să mai așteptăm ordine, împotriva ordinelor de sus, pe răspunderea mea, să ridicăm în grabă barăci, să evacuăm satul contaminat.

Strângând toți oamenii valizi, barăcile au fost ridicate într-o săptămână, satul evacuat de bolnavi, casele văruite, deparazitate. Mai pe urmă, grație colaborării tuturor, s-au reparat puțurile, s-au făcut podețe, bănci, căzi; niște olari, ce-i aveam printre convalescenți, au făcut bliduri, pentru că, în loc de gamele, hrana se da în vechi cutii ruginite de conserve. De la

³ Ordinul „Steaua României”, cu însemne de război, două spade încrucișate între brațe.

⁴ Sat din comuna Hemeiuș, jud. Bacău.

⁵ Pontonier – militar (din trupele de geniu) specializat în construcția de pontoane și alte lucrări necesare trecerii unei armate peste o apă.

directorul sechestrului al moșiei prințului Waldenburg⁶, am căpătat de la pepiniera din Fântânele, răsaduri de flori și legume, o sută puiți de pomi fructiferi și o sută puiți de salcâmi. I-am plantat în curtea spitalului, a școlii primare, și pe șosea, pentru ca să nu mai stea în plin soare convalescenții, pentru ca oamenii să fie ocupați, fiecare după meseria lui, după puterea lui de muncă, în aer liber cât mai mult, aerul minunat de la poalele munților din spre Oituz. Liniștea desăvârșită era turburată doar de trecerea vreunui aeroplan, de bubuitul îndepărtat al tunului.

Era înduioșător să vezi cum toți puneau mâna voioși la muncă. Iar dacă întrebam:

– Mă, ăștia betegii! Care din voi e om de inimă și vrea, încet, să meargă la pădure, să adune usturoi sălbatec să punem în fasole? Care e mai voinic să-mi aducă și câte un lemn ca să putem da drumul mașinii cu care să omorâm păduchii?

Nu era unul care să se codească.

Dintre bolnavii de pneumonie – și erau mulți săracii – unul, Mateoia Niculae, din comuna Sita, județul Dâmbovița, se târăște spre mine și-mi dă 34 lei:

– Domnule Căpitan... eu nu mai am zile... eu mă prăpădesc... Dacă mor, să dai dumneata banii copiilor mei:

– Fugi de colo, măi Niculae! Uite soarele! Tu d-ai ai fost bolnav până acum, că era frig!... Să vezi cum te face sănătos domnul doftor! Te așteaptă copiii, tu trebuie să vrei să te faci bine și o să te faci!

Și veneau mereu convalescenți trimiși de Centru. Mantaua lor, zdrențuită, era căptușită, literalmente căptușită, cu păduchi!

⁶ Referire la moșia de la Fântânele, rămășită a vastului domeniu ce aparținuse marelui vornic Costache Cantacuzino-Pășcanu, moștenită de prințesa Sofia Elena Cecilia de Schönburg-Waldenburg de la mama sa, fiica Pulcheriei Cantacuzino-Pășcanu. În 1906, prințesa se căsătorește cu Principele Wilhelm de Wied-Neuwied, nepotul Reginei Elisabeta a României, iar 1914, urcă, pentru scurtă vreme, împreună cu acesta, pe tronul Albaniei. Datorită contextului politic complicat, amândoi vor părăsi însă repede Albania și se vor stabili în Germania, de unde vor reveni în țară abia după terminarea războiului.

N-aveam etuvă; n-aveam termometru special. Atunci, gradul de căldură necesar deparazitării îl dibuiam după punctul de topire al unui bulgăr de sacâz. Dar, la prima încercare, s-a ars un rând de haine și căciuli! Rufe, haine de schimb, n-aveam și bieții oameni, goi, îmbăiați și unși cu gaz, așteptau... Hainele rămase de la cei morți nu prididiseră. Cu zdrențe au trebuit să umble bieții oameni până să putem obține, de la Centru, haine. Bocancii mai ales lipseau. Și era frig, în preajma Paștelui, la munte. Prin bunătatea domnului profesor N. Iorga mi s-au trimis din Iași câteva sute de opinci. O adevărată binefacere.

Colonelul Alexiu, furios întâi pentru că, fără ordin, ridicasem barăcile, îmi da acum tot sprijinul, aprobând pe simpla mea iscălitură, tot ce puteam cumpăra pentru oamenii mei: lapte, ouă, unt și zahăr de la ruși. Tutun se mai găsea, dar foiță deloc. A fost mare bucurie când am împărțit oamenilor un pachet de hârtie igienică. Ce mai „țigări boerești” și-au răsucit!

Mi s-a trimis, pe zece zile numai, o etuvă. N-aveam lemne însă și pentru a mi se da din pădurea vecină, trebuia aprobarea din Iași!... Cu forța am furat lemne. Colonelul Alexiu, atât de aspru și neînduplecat în chestie de disciplină, a râs și a tăcut. Ne-a anunțat inspecția generalului Averescu. Generalul, omul atât de stăpân pe sine, atât de sigur pe dânsul, atât de sobru în vorbă, a sosit pe neașteptate. A fost primit cu un entuziasm care nu era de comandă. Și dacă el, rece și impasibil, nu și-a manifestat impresiile decât printr-o căutătură sfredelitoare, aprobatoare, în ochii ofițerilor, doamna Averescu, care cu atâta abnegație și modestie îl însoțea, avea lacrimi în ochi. În schimbul florilor ce i s-au dat, și unui ou de Paște făcut din micșunele, a devenit protectoarea Centrului de convalescenți din Gârleni, care de atunci n-a mai dus nici o lipsă.

Am și doi ofițeri bolnavi de exantematic. Delirul lor este groaznic. În toiul febrei, despuiat de cămașă, cel mai apropiat ofițer al meu, locotenentul Racoveanu, a sărit pe geam fugind pe câmp. Și dacă am încercat să-l țin, m-a lovit în cap urlând: „Și ce-i dacă ești căpitan?! Aici nu e pe protecție! Aici se moare!”

IAȘI

Convalescent, la rândul meu, de „crizantimatic”⁷ am fost detașat la Iași, unde urma să se redeschidă Parlamentul. La 5 aprilie, pe front, regele Ferdinand făgăduise solemn ostașilor săi împrăștierea. Era de prevăzut o sesiune agitată.

Am plecat din Bacău la 4 mai 1917 cu un tren zdrențăros, fără oglinzi, fără perdele, fără plasă nici curele, catifeaua canapelelor tăiată, geamurile sparte. Trenul era ticsit de ruși, tolăniți în vagoane, în culoare, pe acoperișul vagoanelor. Cu greu am putut strecura, printr-o fereastră, lada mea reglementară. Am avut astfel pe ce sta și moțai în culoarul cu geamurile sparte.

Revederea Iașilor este totdeauna pentru mine o bucurie, și inima mi-a bătut mai tare când trenul a ocolit încet dealul în vârful căruia, ca o bijuterie de aur mat, stă de strajă, „Cetățuia”⁸; apoi întreg orașul mi-a venit întru întâmpinare, frumos ca totdeauna, proiectând, peste imensitatea mozaicului de case, Mitropolia, Trei Ierarhi⁹, Palatul Administrativ.

Pe stânga însă, pe liniile de garaj stăteau înșirate la nesfârșit vagoane mutilate și apoi locomotive invalide, multe, puse bot în bot, de parcă s-ar fi oprit să-și povestească la ureche toate durerile pribegiei.

⁷ Combinație de două cuvinte: „criză” și (tifos) „exantematic”.

⁸ Referire la Mănăstirea Cetățuia, ctitorie a domnitorului Gheorghe Duca (secolul al XVII-lea), așezată pe un deal înalt din partea de sud a orașului. Împrejmuită cu un zid de piatră și străjuită de un turn impozant, mănăstirea a fost inițial construită ca un complex fortificat capabil să ofere sprijin în rezistența împotriva invadatorilor.

⁹ Mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi, ctitorie a voievodului Vasile Lupu (secolul al XVII-lea).

În curtea gării, abia am găsit o căruță ofticoasă, trasă de un cal rahitic. Cu greu, căruțașul evreu, împingând căruța, ajutat de un soldat, a putut urca panta de la gară spre Piața Unirii și apoi până în strada Toma Cosma, unde-și avea locuința directorul stenografilor, M. A. Dumitrescu. A fost prima oară când pe acest om, atât de rece, l-am văzut emoționat.

Am fost îmbrățișat apoi de fostul meu profesor, domnul N. Iorga și reținut în locuința dumisale ospitalieră. Deși avea o casă foarte grea: o mamă bătrână, șapte copii de hrănit, au mai găsit aici găzduire inimosul geolog profesorul Murgoci, doctorul Ștefan Bogdan, fratele doamnei Iorga și atâția alții.

Umblam acum fără cârji, rezemat pe un bastonaș, ca de alegeri. Mi-am reluat meseria de stenograf la Cameră, și de statornic colaborator al fostului meu dascăl Iorga. A fost o mândrie pentru mine să-l pot ajuta la traducerea articolelor Reginei Maria, articole care au format înduioșătoarea carte *Țara mea*; la broșurile de propagandă în limba franceză, ce-mi dicta, și la munca lui neprețuită pentru ridicarea sufletelor deprimite – la civili, dar nu pe front – în vremuri apăsător de grele, în urma defecțiunii rusești.

Casa primitoare a profesorului Iorga era în strada Lascăr Catargiu 21, peste drum de locuința taciturnă a primului ministru I. I. C. Brătianu; iar redacția „Neamului Românesc”¹⁰, era într-o odăiță de pe stradela din fața bisericii Banu. Oameni politici sau simpli muritori călcau zilnic pragul casei omului care, poate, singurul, cu Regina Maria, a păstrat neconținut intactă credința în izbânda finală.

Săracul Iași, patriarhal, melancolic și tăcut, ca și bisericile lui evocatoare de vremuri de glorie și pietate; săracii ieșeni, liniștiți, potoliți, entuziasmați din când în când pentru o idee generoasă, pentru un curent regenerativ sau chiar și pentru un conferențiar de clasică școală junimistă, pentru a recădea în

¹⁰ Revistă bisăptămânală fondată de Nicolae Iorga, în 1906. În 1916, refugiat la Iași, Iorga tipărește revista cu o frecvență cotidiană.

resemnata lor toropeală provincială, stăteau speriați acum a de năvala mereu crescândă a puhoiului de oameni inundând vechiul oraș. Locuința lor tihnită li s-a rechiziționat pentru ruși, pentru armată, pentru parlamentari, pentru funcționarii veniți din ordin la Iași, pentru nenumărații pribegi fugiți din teritoriul ocupat.

Caldarâmul străzilor este desfundat de imensul trafic al grelelor camioane și tunuri ce zguduiau casele bătrânești; un praf gros este așternut peste tot, pâcla înecăcioasă nu se mai ridică decât pentru a se prefăce în noroi imund la cea mai mică ploaie. Murdăria este groaznică. Muștele roiesc ca oribile albine negre; ciorile, cu croncănitul lor lugubru, ce zguduie de groază pe cei ce au căzut răniți pe front, domnesc. Au venit, desigur, în vizită la Iași, să privească la învârtiții¹¹ de la Marele Cartier, în impecabile uniforme de croială franceză, la gloata de lichele de ambele sexe ce se plimbă vesele, inconștiente, ca pe Calea Victoriei, între statuia tristă a lui Cuza-Vodă și Tufli (Capșa local¹²). Sărăcimea pribegilor s-a înghesuit în cartierul pur jidovesc al Iașilor, din jurul Halelor, unde nu mai ai ce cumpăra, și până la biserica Barnovschi și Spitalul evreiesc. Acum creștinii formează majoritatea populațiunii, chiar și aici.

Apa este rară; de săpun, de o baie nu se poate vorbi, căci lemne nu sunt; oamenii put și se scarpină.

Eram la bărbier. Intră o doamnă foarte frumoasă, îmbrăcată într-o haină de stofă albastră ofițerească. Hotărâtă, ia loc în fața unei oglinzi, își despletește părul – un păr admirabil, de un blond natural, ce i-a căzut ca o podoabă pe tot spatele – și, răspicat, a zis bărbierului:

– Tunde-mi părul scurt!

...Bărbierul, ca în extaz în fața minunăției de păr ca de aur mat, rămăsese stupid; rânjea ca și cum i s-ar fi spus o glumă...

¹¹ Învârtit – persoană care s-a eschivat, prin diverse mijloace (favoritism, mită etc.) de la obligațiile militare în timp de război.

¹² Referire la Casa Capșa, renumita cafenea bucureșteană, locul predilect de întâlnire al personalităților din politică, artă și cultură.

– N-auzi?! Tunde-mi părul scurt!

...Și, după o nouă lungă ezitare, bărbierul a luat foarfeca și, cu energie, a tăiat fără milă.

Doamna a plătut și a plecat, cu aceeași demnitate și hotărâre mândră cu care venise.

– Bine omule, cum te-ai îndurat să tai minunăția aceea de păr?!

– Domnule căpitan... Întâi... n-am putut; dar, când am văzut păduchieria din capul cocoanei, n-am mai stat pe gânduri...

Iașiul din vremuri bune ți-l mai poți reînvia dacă privești spre valea ce se lasă dincolo de șirul de case ce se întinde de la Palatul Administrativ înspre Tatărași; sau de la Râpa Galbenă spre gară. Soarele, dumnezeiescul pictor, preface pâcla deasă de praf într-un văl auriu, cu care acoperă toată mizeria și mișuneala de căsuțe din depresiunea mocirloasă a Bahluiului, iar în ultimul plan, schițează, sus, la orizont, în vârf de deal, Cetățuia, iar jos, Galata, Frumoasa, apoteozând cea mai minunată priveliște.

PARLAMENTUL DIN 1917

Parlamentul s-a redeschis la 15 mai 1917, în sala Teatrului Național, Camera și Senatul ținând ședințe alternative.

Au fost câteva ședințe solemne la 15 (28) mai, pentru primirea ministrului socialist Albert Thomas¹³, simpatic om, scund, roșcat, grăsuț, vorbind natural, captivant prin lipsa totală de frazeologie căutată, și apoi a ministrului socialist belgian Vandervelde¹⁴, mult mai puțin simpatic.

Grelele zile ale refugiului, consecințele incalculabile ale defectiunii rusești, nu schimbaseră însă mentalitatea politicianilor. Intrigile, patimile de partid, lipsa de patriotism a unora dintre parlamentari, m-au scârbit adânc, făcându-mă să doresc viața neîntinată a celor de pe front.

Guvernul de concentrare Brătianu – Take Ionescu n-a făcut decât să înăsprească patimile. Prin formarea guvernului mixt, portofoliile ministeriale, având a fi împărțite frățește între liberali și conservatori, cei ce au trebuit să plece din guvern și cei ce nu și-au văzut aspirațiile ministeriale realizate erau deopotrivă de nemulțumiți, și intrigile se teșeau tot mai violente. Din nenorocire, invidiile și intrigile nu erau numai printre civili, dar și la Marele Cartier. Cei scutiți de a merge pe front și care, în Iași, n-aveau nici o ocupație – și unii în toată viața lor n-au știut ce este munca –, își petreceau vremea criticând, uneltind. Cei care se arătaseră mai gălăgioși pentru a cere neîntârziata intrare în război, erau acuma cei mai înverșunați în a acuza pe

¹³ Albert Thomas (1878-1932) – socialist francez, subsecretar de stat pentru artilerie și muniții în timpul vizitei la Iași, ministru al armamentului și producției de război începând cu 12 decembrie 1916.

¹⁴ Emile Auguste Vandervelde (1866-1938) – membru al consiliului de miniștri al guvernului belgian din exil (din timpul ocupației germane).

cel care-și asumase întreaga, bărbăteasca și patriotica răspundere a hotărârii luate.

Luptele parlamentare, firești într-o vreme în care se cerea marilor proprietari să primească măsura revoluționară a parcelării latifundiilor în folosul țăranilor, erau covârșite de meschinăria intrigărilor pentru șefie. Și, tocmai în aceste clipe, atât de grele, câțiva, prea tineri liberali cu reminiscențe socialiste, înviate prin cele ce se petreceau în Rusia lui Cherenschi¹⁵, au găsit cu cale să înființeze Partidul Muncii, maimuțareală după Partidul Laburist din Anglia, trivializând discuțiile din Parlament prin trăncăneala prezumțioasă a unor diletanți inteligenți, dar fără răspundere, și care n-aveau nimic a face, cei mai mulți, cu munca. Șeful partidului era Georges Diamandy¹⁶. Umbla într-un costum exact ca al lui Cherenschi...

Spre cinstea țării, toți marii proprietari latifundiari, afară de domnia Nestor Cincu, la Cameră, Pariano, Argetoianu și Ionaș Grădișteanu, la Senat, au votat, cu un patriotism ce nu poate fi îndeajuns laudat, și exproprierea și reforma electorală, chiar de au fost conștienți de multe lacune ale reformelor. Cel mai inimos susținător al împrumutării țăranilor a fost poate Pavlică Brățășanu, mare latifundiar și devotat prieten al lui Take Ionescu.

Luptele politice, criza de guvern care a ținut douăzeci de zile, până a se reface cu greu guvernul de colaborare, cu vicepreședinția Consiliului acordată de Brătianu lui Take Ionescu, acaparase atenția opiniei publice, sau, mai exact, a celor care,

¹⁵ Aleksandr Fiodorovici Kerenski (1881-1970) – unul dintre liderii proeminenți ai revoluției din februarie 1917. După formarea Guvernului provizoriu rus a deținut funcția de Ministru al justiției și apoi de Ministru de război, ajungând, în iulie 1917, să fie numit în funcția de prim-ministru. Odată cu venirea la putere a bolșevicilor conduși de Lenin (cunoscută și sub numele de Revoluția din octombrie), Kerenski va fi înlăturat, refugiindu-se în Franța.

¹⁶ George Ion Diamandi (1867-1917) – publicist, scriitor și om politic, fratele diplomatului Constantin Diamandi.

nemergând pe front și neavând ce munci, își petreceau timpul distrându-se cum puteau. Despre ofensiva atât de frumoasă ce începuse pe front, la 9 iulie 1917, abia de se vorbea; Mărăști, prima și marea noastră izbândă, Oituz, Mărășești, erau, atunci, cuvinte fără ecou în sufletul sedențarilor din Iași. Numai când rușii au început să fugă pretutindeni de pe front, refuzând să mai lupte, când golurile lăsate de fugari au trebuit să fie umplute în grabă de viteaza și disciplinata noastră armată, cu moralul atât de ridicat; când, la 13 iulie, ofensiva noastră a trebuit să fie oprită, pentru că rușii pactizau cu inamicul, ori fugeau în bande prădalnice de pe front, când trupele germane ajunseseră la Cernăuți, când panica a cuprins din nou sufletele, ca la București, în noiembrie 1916, atunci numai politica a fost uitată și lăsată în grija celor cu răspundere.